

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

6. rujna 2017.*

„Žalba – Članak 102. UFEU-a – Zloraba vladajućeg položaja – Rabati za vjernost – Nadležnost Komisije – Uredba (EZ) br. 1/2003 – Članak 19.”

U predmetu C-413/14 P,

povodom žalbe na temelju članka 56. Statuta Suda Europske unije, podnesene 26. kolovoza 2014.,

Intel Corporation Inc., sa sjedištem u Wilmingtonu (Sjedinjene Američke Države), koji zastupaju D. M. Beard, QC, A. Parr i R. Mackenzie, *solicitors*,

žalitelj,

a druge stranke postupka su:

Europska komisija, koju zastupaju T. Christoforou, V. Di Bucci, M. Kellerbauer i N. Khan, u svojstvu agenata,

tuženik u prvom stupnju,

Association for Competitive Technology Inc., sa sjedištem u Washingtonu (Sjedinjene Američke Države), koji zastupa J.-F. Bellis, *avocat*,

Union fédérale des consommateurs – Que choisir (UFC – Que choisir),

intervenijenti u prvom stupnju,

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: K. Lenaerts, predsjednik, A. Tizzano, potpredsjednik, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, J. L. da Cruz Vilaça (izvjestitelj), E. Juhász, M. Berger, M. Vilaras i E. Regan, predsjednici vijeća, A. Rosas, J. Malenovský, E. Levits, F. Biltgen, K. Jürimäe i C. Lycourgos, suci,

nezavisni odvjetnik: N. Wahl,

tajnik: L. Hewlett, glavna administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 21. lipnja 2016.,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 20. listopada 2016.,

donosi sljedeću

* Jezik postupka: engleski

Presudu

- 1 Svojom žalbom Intel Corporation Inc. (u daljnjem tekstu: Intel) zahtijeva ukidanje presude Općeg suda Europske unije od 12. lipnja 2014., Intel/Komisija (T-286/09, u daljnjem tekstu: pobijana presuda, EU:T:2014:547), kojom je on odbio njegovu tužbu za poništenje Odluke Komisije C (2009) 3726 *final* od 13. svibnja 2009. koja se odnosi na postupak primjene članka 82. [UEZ-a] i članka 54. Sporazuma o EGP-u (predmet COMP/C-3/37.990 – Intel) (u daljnjem tekstu: sporna odluka).

Pravni okvir

- 2 Uvodna izjava 25. Uredbe Vijeća (EZ) br. 1/2003 od 16. prosinca 2002. o provedbi pravila o tržišnom natjecanju koja su propisana člancima 81. i 82. [UEZ-a] (SL 2003., L 1, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 1., str. 165. i ispravak SL 2016., L 173, str. 108.), pojašnjava:

„Otkrivanje povreda propisa o tržišnom natjecanju postaje sve teže, pa se ovlasti Komisije koje se odnose pretrage moraju proširiti kako bi se učinkovito zaštitilo tržišno natjecanje. Komisija posebno treba imati ovlast ispitati sve osobe koje bi mogle posjedovati korisne informacije i zabilježiti dane izjave. [...] Službenici koje je ovlastila Komisija također moraju imati ovlast tražiti sve informacije koje smatraju relevantnima za predmet i svrhu pretrage.”

- 3 U skladu s uvodnom izjavom 32. te uredbe:

„Poduzetnici moraju imati pravo na saslušanje od strane Komisije. Treće strane, na čije interese odluka može utjecati, moraju imati priliku podnijeti svoja očitovanja prije donošenja odluke, a donesene odluke moraju se javno objaviti. Pri osiguravanju prava na obranu poduzetnika, posebno prava na uvid u spis, neophodno je da se zaštite poslovne tajne. Na isti način potrebno je štiti povjerljivost razmijenjenih informacija unutar mreže nadležnih tijela.”

- 4 U članku 19. Uredbe br. 1/2003, naslovljenom „Ovlasti za uzimanje izjava”, određuje se:

„1. S ciljem izvršenja obveza koje su joj povjerene ovom Uredbom, Komisija može uzeti izjavu od svake fizičke ili pravne osobe koja pristane na davanje izjave u svrhu prikupljanja informacija koje se odnose na predmet ispitivanja.

2. Kada se ispitivanje sukladno stavku 1. provodi u prostoru poduzetnika, Komisija o tome obavještuje tijelo države članice nadležno za tržišno natjecanje na čijem se državnom području izjava uzima. Ako tako nalaže tijelo države članice nadležno za tržišno natjecanje, njezini službenici mogu pružati pomoć službenim osobama i drugom pratećem osoblju ovlaštenom od Komisije za provođenje ispitivanja.”

- 5 U članku 3. Uredbe Komisije (EZ) br. 773/2004 od 7. travnja 2004. o postupcima koje Komisija vodi na temelju članaka 81. i 82. [UEZ-a] (SL 2004., L 123, str. 18.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 1., str. 298.), naslovljenom „Ovlaštenje za uzimanje iskaza”, određuje se:

„1. Ako Komisija razgovara s osobom uz njezin pristanak u skladu s člankom 19. Uredbe (EZ) br. 1/2003, ona na početku razgovora navodi pravnu osnovu i svrhu razgovora i podsjeća da je on dobrovoljne prirode. Ona također obavještuje osobu koja mu pristupa o svojoj namjeri bilježenja razgovora.

2. Razgovor se može voditi bilo kojim putem, uključujući telefonski ili elektronički.

3. Komisija može bilježiti u bilo kojem obliku iskaze osoba koje pristupaju razgovoru. Kopija svakog zapisa stavlja se na raspolaganje takvoj osobi radi odobrenja. Prema potrebi Komisija određuje rok u kojem ta osoba može dostaviti moguće ispravke iskaza.”

Okolnosti spora i sporna odluka

- 6 Intel je društvo osnovano u skladu s američkim pravom koje se bavi projektiranjem, razvojem, proizvodnjom i stavljanjem na tržište mikroprocesora (u daljnjem tekstu: CPU), čipsetova (*chipsets*) i drugih poluvodičkih komponenti te rješenja za platforme u području obrade podataka i komunikacijskih uređaja.
- 7 Tržište na koje se odnosi taj predmet je tržište mikroprocesora, među ostalim CPU-ova x86. Arhitektura x86 standard je koji je Intel osmislio za svoje CPU-ove i omogućava funkcioniranje operativnih sustava Windows i Linux.
- 8 Nakon što joj je Advanced Micro Devices Inc. (u daljnjem tekstu: AMD) 18. listopada 2000. podnio formalnu pritužbu, koja je upotpunjena 26. studenoga 2003., Komisija je u svibnju 2004. pokrenula niz istraga i u srpnju 2005. provela pretrage više Intelovih lokacija, među ostalim, u Njemačkoj, Španjolskoj, Italiji i Ujedinjenoj Kraljevini, te lokacija više njegovih klijenata u Njemačkoj, Španjolskoj, Italiji i Ujedinjenoj Kraljevini.
- 9 Dana 26. srpnja 2007. Komisija je Intelu dostavila obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku u pogledu njegova postupanja prema pet velikih proizvođača informatičke opreme (*Original Equipment Manufacturer*, u daljnjem tekstu: OEM), odnosno prema društvima Dell Inc., Hewlett-Packard Company (HP), Acer Inc., NEC Corp. i International Business Machines Corp. (IBM). Intel se 7. siječnja 2008. očitovao na tu obavijest te je 11. i 12. ožujka 2008. provedeno saslušanje.
- 10 Dana 17. srpnja 2008. Komisija je žalitelju dostavila dodatnu obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku u pogledu njegova postupanja prema društvima Media-Saturn-Holding GmbH (u daljnjem tekstu: MSH), distributeru elektroničkih uređaja i vodećem europskom distributeru uredskih računala, i Lenovo Group Ltd. (u daljnjem tekstu: Lenovo), još jednom OEM-u. Ta je obavijest sadržavala nove dokaze o Intelovu postupanju prema pojedinim OEM-ima na koje se odnosi obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku od 26. srpnja 2007. Intel nije odgovorio u određenom roku.
- 11 Komisija je u spornoj odluci opisala dvije vrste Intelovih postupanja prema njegovim poslovnim partnerima, odnosno uvjetovane rabate i „neprikrivena ograničenja” s ciljem isključivanja konkurenta, to jest AMD-a, s tržišta CPU-ova x86. Prva su se sastojala od odobravanja rabata četirima OEM-ima, odnosno Dellu, Lenovu, HP-u i NEC-u, uz uvjet da od Intela kupuju sve ili gotovo sve svoje CPU-ove x86. Druga su se sastojala od odobravanja plaćanja OEM-ima kako bi oni odgodili, otkazali ili ograničili stavljanje na tržište određenih proizvoda opremljenih AMD-ovim CPU-ovima x86.
- 12 S obzirom na ta razmatranja, Komisija je zaključila da je između listopada 2002. i prosinca 2007. postojala jedinstvena i trajna povreda članka 102. UFEU-a i članka 54. Sporazuma o Europskom gospodarskom prostoru od 2. svibnja 1992. (SL 1994., L 1, str. 3.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 11., svezak 106., str. 4.) i stoga Intelu izrekla novčanu kaznu u iznosu od 1,06 milijardi eura.

Postupak pred Općim sudom i pobijana presuda

- 13 Tužbom podnesenom tajništvu Općeg suda 22. srpnja 2009. Intel je pokrenuo postupak za poništenje sporne odluke ističući devet tužbenih razloga.
- 14 Aktom zaprimljenim u tajništvu Općeg suda 2. studenoga 2009. Association for Competitive Technology (u daljnjem tekstu: ACT) zatražio je intervenciju u postupak u potporu Intelovim zahtjevima. Intervencija mu je odobrena odlukom od 7. lipnja 2010.

- 15 U prilog svojem prvom tužbenom razlogu, koji se odnosi na horizontalna pitanja u pogledu Komisijinih pravnih ocjena, Intel je osporavao podjelu tereta dokazivanja i traženi standard dokazivanja, pravnu ocjena rabata i plaćanja odobrenih u zamjenu za isključivu opskrbu te pravnu ocjenu plaćanja, koja je Komisija nazvala „neprikrivena ograničenja”, kako bi OEM-i odgađali, otkazivali odnosno ograničavali stavljanje na tržište određenih proizvoda opremljenih AMD-ovim CPU-ovima.
- 16 Opći sud u točki 79. pobijane presude u bitnome je presudio da su rabati odobreni Dellu, HP-u, NEC-u i Lenovu rabati za isključivost jer su bili uvjetovani time da klijent kod Intela zadovoljava bilo sve svoje potrebe za CPU-ovima x86 bilo njihov znatan dio. Nadalje, Opći je sud u točkama 80. do 89. pobijane presude naveo da ocjena prema kojoj takav rabat čini zlorabu ne ovisi o analizi okolnosti predmetnog slučaja kojom bi se utvrdila njegova mogućnost da ograniči tržišno natjecanje.
- 17 Podredno, Opći je sud u točkama 172. do 197. pobijane presude smatrao da je Komisija u dovoljnoj mjeri i nakon analize okolnosti predmetnog slučaja dokazala mogućnost da se rabatima i plaćanjima za isključivost koje je Intel odobravao Dellu, HP-u, NEC-u, Lenovu i MSH-u ograniči tržišno natjecanje.
- 18 O drugom tužbenom razlogu, koji se temelji na tvrdnji da Komisija nije dokazala svoju teritorijalnu nadležnost za primjenu članaka 101. i 102. UFEU-a na prakse provedene u odnosu na Acer i Lenovo, Opći sud najprije je u točki 244. pobijane presude zaključio da je za opravdavanje Komisijine nadležnosti s obzirom na pravila međunarodnog javnog prava dovoljno dokazati ili kvalificirane učinke prakse ili njezinu provedbu unutar Europske unije. Zatim je u točki 296. pobijane presude presudio da bitni, predvidljivi i trenutačni učinci koje je Intelovo postupanje moglo imati unutar Europskog gospodarskog prostora (EGP) mogu opravdati Komisijinu nadležnost. Naposljetku, podredno je u točki 314. pobijane presude smatrao da je ta nadležnost također osnovana zbog izvršenja predmetnog ponašanja na području Unije i EGP-a.
- 19 U prilog svojem trećem tužbenom razlogu, koji se odnosi na povrede postupka zbog kojih prigovara Komisiji, Intel je, među ostalim, istaknuo povredu svojih prava obrane zbog nepostojanja zapisnika o ispitivanju gospodina D1, tvrdeći da su se određeni elementi koji se odnose na to ispitivanje mogli iskoristiti kao elementi korisni obrani. Također je istaknuo da je Komisija pogriješila kad je odbila održavanje drugog saslušanja te prosljeđivanje određenih AMD-ovih dokumenata koji su mogli biti relevantni za Intelovu obranu.
- 20 Kao prvo, Opći je sud u točki 618. pobijane presude ocijenio da predmetno ispitivanje nije bilo formalno ispitivanje u smislu članka 19. Uredbe br. 1/2003 i da Komisija nije bila dužna provesti takvo ispitivanje. Iz toga je u toj točki zaključio da se članak 3. Uredbe br. 773/2004 ne može primijeniti, pa je bez učinka argument o navodnoj povredi postupovnih formalnosti propisanih potonjom odredbom.
- 21 Kao drugo, Opći je sud u točkama 621. i 622. pobijane presude presudio da – iako je Komisija povrijedila načelo dobre uprave jer je propustila sastaviti dokument koji sadržava kratak sažetak tema o kojima se raspravljalo na tom ispitivanju i imena sudionika – ona je ipak otklonila taj početni propust stavljajući Intelu na raspolaganje verziju interne bilješke koja se odnosi na to isto ispitivanje koja nije povjerljiva.
- 22 Kad je riječ o četvrtom tužbenom razlogu, koji se odnosi na navodne pogreške u ocjeni u pogledu praksi prema različitim OEM-ima i MSH-u, Opći sud u točkama 665., 894., 1032., 1221., 1371. i 1463. pobijane presude odbacio je u cijelosti Intelove prigovore koji se odnose na Dell, HP, NEC, Lenovo, Acer i MSH.

- 23 Kad je riječ o petom tužbenom razlogu, kojim je Intel osporavao postojanje cjelokupne strategije s ciljem da se AMD-u zapriječi pristup najvažnijim prodajnim kanalima, Opći sud u točkama 1551. i 1552. pobijane presude presudio je da je Komisija u biti u dovoljnoj mjeri dokazala pokušaj prikrivanja protutržišne naravi Intelovih praksi i provođenje cjelokupne dugoročne strategije s ciljem da AMD-u zapriječi pristup navedenim prodajnim kanalima.
- 24 Kad je riječ o šestom tužbenom razlogu, kojim se tvrdi da je Komisija pogrešno primijenila Smjernice o metodi za utvrđivanje kazni koje se propisuju u skladu s člankom 23. stavkom 2. točkom (a) Uredbe br. 1/2003 (SL 2006., C 210, str. 2.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 4., str. 58.), Opći je sud, među ostalim, u točki 1598. pobijane presude smatrao da se ni načelu pravne sigurnosti ni načelu zakonitosti kaznenih djela i kazni ne protivi to da Komisija odluči donijeti i primijeniti nove smjernice za izračun novčanih kazni, čak i nakon počinjenja povrede. Osim toga, Opći sud u toj je točki smatrao da djelotvorna primjena pravila o tržišnom natjecanju opravdava to da poduzetnik mora voditi računa o mogućnosti da se Komisijina opća politika tržišnog natjecanja promijeni u području novčanih kazni, i u pogledu metode izračuna i u pogledu visine novčanih kazni.
- 25 O sedmom tužbenom razlogu, koji se temelji na navodnom nepostojanju povrede članka 102. UFEU-a, namjerno ili nepažnjom, Opći sud u bitnome je u točkama 1602. i 1603. pobijane presude presudio da Intel nije mogao ne znati za protutržišni karakter svojeg ponašanja i da dokazni elementi sadržani u pobijanoj odluci u dovoljnoj mjeri potvrđuju da je on provodio cjelokupnu dugoročnu strategiju s ciljem da AMD-u zapriječi pristup najvažnijim prodajnim kanalima u strateškom smislu i da je nastojao prikriti protutržišnu narav svojeg ponašanja.
- 26 U pogledu osmog tužbenog razloga, koji se temelji na navodnoj neproporcionalnosti izrečene novčane kazne, Opći je sud u točkama 1614. do 1616. pobijane presude utvrdio da ranija Komisijina praksa prilikom donošenja odluka ne može služiti kao pravni okvir za novčane kazne u području tržišnog natjecanja te da odluke na koje se s tim u vezi Intel poziva u svakom slučaju nisu relevantne u odnosu na poštovanje načela jednakog postupanja. Nadalje, suprotno onomu što ističe Intel, Opći sud podsjetio je u točkama 1627. i 1628. pobijane presude da Komisija nije uzela u obzir konkretne učinke povrede na tržište kako bi odredila njezinu težinu.
- 27 Naposljetku, kad je riječ o devetom tužbenom razlogu, kojim se nastoji postići smanjenje iznosa izrečene novčane kazne u okviru izvršavanja neograničene nadležnosti Općeg suda, potonji je, među ostalim, u točki 1647. pobijane presude presudio da ništa u prigovorima, argumentima te pravnim i činjeničnim elementima koje je Intel istaknuo ne dopušta zaključak o neproporcionalnosti iznosa izrečene novčane kazne. Naime, u toj točki Opći je sud presudio da je ta kazna prikladna u okolnostima predmetnog slučaja i naglasio da je ona znatno manja od gornje granice od 10 %, utvrđene u članku 23. stavku 2. Uredbe br. 1/2003.

Zahtjevi stranaka pred Sudom

- 28 Intel od Suda zahtijeva da:
- u cijelosti ili djelomično ukine pobijanu presudu;
 - u cijelosti ili djelomično poništi spornu odluku;
 - poništi ili znatno smanji izrečenu novčanu kaznu;
 - podredno, vrati predmet Općem sudu na ponovno odlučivanje u skladu s presudom Suda;
 - naloži Komisiji snošenje troškova ovog postupka i postupka pred Općim sudom.

29 Komisija od Suda zahtijeva da:

- odbije žalbu i
- naloži društvu Intel snošenje troškova.

30 ACT od Suda zahtijeva da:

- u cijelosti prihvati Intelovu žalbu i
- naloži Komisiji plaćanje troškova koje je on snosio u okviru žalbenog postupka i postupka povodom tužbe za poništenje.

O žalbi

31 U prilog osnovanosti svoje žalbe Intel ističe šest žalbenih razloga. Prvim žalbenim razlogom Intel ističe da je Opći sud počinio pogrešku koja se tiče prava jer nije ispitao sporne rabate s obzirom na sve relevantne okolnosti. Drugim žalbenim razlogom Intel navodi pogrešku koja se tiče prava koju je Opći sud počinio u ocjeni utvrđenja povrede u 2006. i 2007., među ostalim, kad je riječ o ocjeni pokrivenosti tržišta spornim rabatima tijekom tih dviju godina. Trećim žalbenim razlogom Intel navodi pogrešku koju je Opći sud počinio u vezi s pravnom ocjenom rabata za isključivost koje je Intel dogovorio s HP-om i Lenovom. Četvrtim žalbenim razlogom Intel tvrdi da je Opći sud pogrešno zaključio da ne postoji bitna povreda postupka koja je utjecala na njegova prava obrane u načinu na koji je Komisija provela ispitivanje gospodina D1. Peti žalbeni razlog temelji se na tvrdnji da je Opći sud pogrešno primijenio kriterije koji se odnose na Komisijinu nadležnost u odnosu na sporazume što ih je Intel sklopio s Lenovom u 2006. i 2007. Naposljetku, šestim žalbenim razlogom Intel od Suda traži da poništi ili znatno smanji izrečenu novčanu kaznu primjenom načela proporcionalnosti i načela zabrane retroaktivnosti Smjernica o metodi za utvrđivanje kazni koje se propisuju u skladu s člankom 23. stavkom 2. točkom (a) Uredbe br. 1/2003.

Peti žalbeni razlog, koji se temelji na tvrdnji da je Opći sud pogrešno primijenio kriterije koji se odnose na Komisijinu nadležnost u odnosu na sporazume što ih je Intel sklopio s Lenovom u 2006. i 2007.

Argumentacija stranaka

32 Petim žalbenim razlogom, koji valja ispitati na prvome mjestu jer se odnosi na Komisijinu nadležnost, Intel najprije ističe da je Opći sud pogriješio kad je potvrdio da je Komisija nadležna za primjenu članka 102. UFEU-a u odnosu na sporazume što ih je Intel sklopio s Lenovom, kineskim poduzetnikom, u 2006. i 2007. Kriterij koji se temelji na mjestu provedbe protutržišnih praksi (u daljnjem tekstu: kriterij provedbe) i onaj koji se temelji na kvalificiranim učincima tih praksi u Uniji (u daljnjem tekstu: kriterij kvalificiranih učinaka) u biti ne mogu služiti kao temelj za Komisijinu nadležnost u ovom slučaju.

33 Stoga je Opći sud u točki 311. pobijane presude pogrešno zaključio da se provedba tih sporazuma može utvrditi zbog praksi koje su utjecale na predviđanja klijenata u vezi s njihovom prodajom proizvoda na kraju proizvodnog lanca u cijelom svijetu, uključujući u EGP-u. Međutim, ta okolnost ne omogućuje da se utvrdi Komisijina nadležnost na temelju kriterija provedbe, s obzirom na to da sporno postupanje nije bilo provedeno u EGP-u i da Intel nije prodavao proizvode Lenovu u EGP-u.

- 34 Osim toga, Opći sud počinio je pogrešku koja se tiče prava jer je za određivanje Komisijine nadležnosti prihvatio kriterij kvalificiranih učinaka. Prema Intelovu mišljenju, jedino kriterij provedbe čini temelj za nadležnost koji sudska praksa dopušta.
- 35 Intel zatim tvrdi da, čak i pod pretpostavkom da se kriterij kvalificiranih učinaka stvarno može primijeniti, u predmetnom slučaju on ne može opravdati Komisijinu nadležnost. S tim u vezi on se poziva na točku 87. presude od 27. veljače 2014., InnoLux/Komisija (T-91/11, EU:T:2014:92), u kojoj je Opći sud smatrao da bi, ako su komponente najprije prodane izvan EGP-a nepovezanim kupcima, veza između unutarnjeg tržišta i povrede bila preslaba. Intel iz toga zaključuje da se nije moglo predvidjeti da će sporazumi sklopljeni s Lenovom koji se odnose na CPU-ove namijenjene isporuci u Kini proizvesti trenutčan i bitan učinak u EGP-u. Osim toga, čak i da su neizravni učinci mogli biti dovoljni za određivanje temelja nadležnosti, sporazumi iz 2006. i 2007. s Lenovom nisu mogli proizvesti bitan učinak na području EGP-a.
- 36 Nadalje, prema Intelovu mišljenju, Opći sud nezakonito je preokrenuo teret dokazivanja u točki 289. pobijane presude nametnuvši mu da dokaže da su se sve planirane prodaje odnosile na dijelove regije Europa, Bliski istok i Afrika izvan EGP-a.
- 37 Naposljetku, Intel naglašava da je Komisijin pristup doveo do sukoba nadležnosti s drugim tijelima nadležnima za tržišno natjecanje i stvorio stvarnu opasnost od dvostruke kažnjivosti.
- 38 ACT se u biti pridružuje Intelovim argumentima. On tvrdi, među ostalim, da je prema tekstu članka 102. UFEU-a i sudskoj praksi proizišoj iz presude od 27. rujna 1988., Ahlström Osakeyhtiö i dr./Komisija (89/85, 104/85, 114/85, 116/85, 117/85 i 125/85 do 129/85, EU:C:1988:447) potrebno dokazati da predmetno ponašanje ograničava tržišno natjecanje unutar zajedničkog tržišta.
- 39 Komisija smatra da peti žalbeni razlog treba odbiti.

Ocjena Suda

- 40 Opći sud presudio je u točki 244. pobijane presude da se Komisijina nadležnost za utvrđivanje i kažnjavanje ponašanja koje se odvijalo izvan Unije na temelju pravila međunarodnog javnog prava može utvrditi ili s obzirom na kriterij provedbe ili s obzirom na kriterij kvalificiranih učinaka te je potom ispitao Komisijinu nadležnost u predmetnom postupku s obzirom na kriterij kvalificiranih učinaka, a zatim, podredno, s obzirom na kriterij provedbe.
- 41 U tom okviru kao prvo valja ispitati Intelov i ACT-ov argument prema kojem je Opći sud pogrešno potvrdio da kriterij kvalificiranih učinaka može služiti kao temelj za Komisijinu nadležnost.
- 42 S tim u vezi valja podsjetiti, poput nezavisnog odvjetnika u točki 288. njegova mišljenja, da pravila Unije o tržišnom natjecanju navedena u člancima 101. i 102. UFEU-a nastoje obuhvatiti kolektivna i jednostrana ponašanja poduzetnika koja ograničavaju tržišno natjecanje na unutarnjem tržištu. Naime, dok članak 101. UFEU-a zabranjuje sporazume i djelovanja koji imaju za cilj ili posljedicu sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja „na unutarnjem tržištu”, članak 102. UFEU-a zabranjuje zlorabu vladajućeg položaja „na unutarnjem tržištu ili njegovu znatnom dijelu”.
- 43 Tako je presuđeno, kad je riječ o primjeni članka 101. UFEU-a, da činjenica da poduzetnik koji sudjeluje u sporazumu ima sjedište u trećoj državi nije prepreka primjeni te odredbe, ako taj sporazum proizvodi svoje učinke na području unutarnjeg tržišta (presuda od 25. studenoga 1971., Béguelin Import, 22/71, EU:C:1971:113, t. 11.).

- 44 Nadalje, valja podsjetiti da je, kako bi se opravdala primjena kriterija provedbe, Sud naglasio da, kad bi primjena zabrana određenih pravom tržišnog natjecanja ovisila o mjestu uspostavljanja zabranjenog sporazuma, to bi očito omogućilo poduzetnicima da na jednostavan način izbjegnu navedene zabrane (vidjeti analogijom presudu od 27. rujna 1988., Ahlström Osakeyhtiö i dr./Komisija, 89/85, 104/85, 114/85, 116/85, 117/85 i 125/85 do 129/85, EU:C:1988:447, t. 16.).
- 45 Naime, kriterij kvalificiranih učinaka slijedi isti cilj, to jest hvatanje ponašanja koja se, doduše, nisu odvijala na području Unije, ali se njihovi protutržišni učinci mogu osjetiti na njezinu tržištu.
- 46 Prema tome, Intel, koji podupire ACT, pogrešno tvrdi da kriterij kvalificiranih učinaka ne može služiti kao temelj za Komisijinu nadležnost.
- 47 Stoga taj argument valja odbiti kao neosnovan.
- 48 Kao drugo, valja ispitati argument koji je Intel iznio podredno, prema kojem je, pod pretpostavkom da se u predmetnom slučaju može primijeniti kriterij kvalificiranih učinaka, Opći sud pogrešno smatrao da su sporazumi sklopljeni s Lenovom u 2006. i 2007. proizvodili predvidljive, trenutačne i bitne učinke u EGP-u. S tim u vezi Intel naglašava navodno ograničen broj predmetnih proizvoda.
- 49 Najprije valja navesti, kao što je to Opći sud presudio u točkama 233. i 258. pobijane presude, da kriterij kvalificiranih učinaka omogućuje opravdanje primjene prava tržišnog natjecanja Unije s obzirom na međunarodno javno pravo kada je vjerojatno da predmetno ponašanje proizvodi trenutačan i bitan učinak unutar Unije.
- 50 Također je važno naglasiti, poput Općeg suda u točkama 268. i 280. pobijane presude, da to ima li Komisija u pojedinom slučaju potrebnu nadležnost za primjenu prava Unije o tržišnom natjecanju valja odrediti s obzirom na postupanja predmetnog poduzetnika ili predmetnih poduzetnika promatrana u cjelini.
- 51 Zatim, u mjeri u kojoj Intel prigovara Općem sudu to što je smatrao da je bilo predvidljivo da će sporazumi sklopljeni s Lenovom koji se odnose na CPU-ove namijenjene isporuci u Kini proizvesti trenutačne učinke u EGP-u, potrebno je navesti, s jedne strane, da je Opći sud u točkama 251., 252. i 257. pobijane presude pravilno presudio da je dovoljno uzeti u obzir vjerojatne učinke nekog ponašanja na tržišno natjecanje da bi bio ispunjen uvjet koji se odnosi na predvidljivost.
- 52 S druge strane, s obzirom na to da je Opći sud u točki 255. pobijane presude u biti utvrdio da je Intelovo postupanje u odnosu na Lenovo proizlazilo iz cjelokupne strategije s ciljem da nijedno Lenovovo prijenosno računalo opremljeno AMD-ovim CPU-ovima ne bude dostupno na tržištu, uključujući u EGP-u, Opći sud nije počinio pogrešku koja se tiče prava kada je u točki 277. pobijane presude smatrao da je Intelovo postupanje moglo imati trenutačan učinak u EGP-u.
- 53 Taj argument stoga valja odbiti kao neosnovan.
- 54 Naposljetku, Intel ističe da je Opći sud pogrešno potvrdio da su sporazumi sklopljeni s Lenovom koji se odnose na CPU-ove namijenjene isporuci u Kini mogli proizvesti bitan učinak na tržištu EGP-a, premda su učinci tih sporazuma bili zanemarivi.
- 55 S tim u vezi dovoljno je navesti da je Opći sud presudio da je Intelovo postupanje u odnosu na Lenovo bilo dio cjelokupne strategije s ciljem da se AMD-u zapriječi pristup najvažnijim prodajnim kanalima, što Intel, uostalom, u okviru svoje žalbe ne osporava.

- 56 Stoga, uzimajući u obzir razmatranja iz točke 50. ove presude, Opći je sud – a da ne počini pogrešku koja se tiče prava – mogao presuditi da uz postojanje strategije kao što je ona koju je razvio Intel valja uzeti u obzir ponašanje poduzetnika u cjelini kako bi se ocijenilo je li ono imalo znatne učinke na tržište Unije i EGP-a.
- 57 Kao što je to istaknula Komisija, drukčije postupanje dovelo bi do toga da se opće protutržišno ponašanje, koje može utjecati na strukturu tržišta unutar EGP-a, umjetno razdijeli na niz različitih ponašanja za koja postoji opasnost da izbjegnu nadležnost Unije.
- 58 Stoga argument naveden točki 54. ove presude treba odbiti kao neosnovan.
- 59 Kao treće, kad je riječ o Intelovu argumentu prema kojem je Opći sud u točki 289. pobijane presude nezakonito preokrenuo teret dokazivanja, dovoljno je utvrditi da je on pogrešno protumačio pobijanu presudu. Naime, kao što to proizlazi iz njezinih točaka 286. do 289., Opći je sud, kad je riječ o odgodi stavljanja na tržište određenih računala na globalnoj razini, utvrdio da iz elemenata kojima raspolaže proizlazi da su prodaje tih proizvoda bile planirane u regiji Europa, Bliski istok i Afrika, koje je EGP vrlo važan dio, što je dovoljno za utvrđenje u najmanju ruku potencijalnih učinaka u EGP-u.
- 60 U tom okviru točno je da se Opći sud pozvao na nepostojanje konkretnih indicija koje omogućuju pretpostavku da se ukupnost planiranih prodaja odnosila na dijelove te regije izvan EGP-a. Međutim, to utvrđenje treba čitati s obzirom na točke 287. i 288. pobijane presude, iz kojih proizlazi da je Opći sud smatrao da je prijedlog iznesen na raspravi, prema kojem je bilo moguće da su sva ta računala bila namijenjena drugim područjima osim EGP-a, samo Intelovo nagađanje u prilog kojem on nije istaknuo nijedan argument.
- 61 Prema tome, taj je argument neosnovan.
- 62 Kao četvrto i posljednje, kad je riječ o Intelovim argumentima koji se odnose na primjenu Općeg suda kriterija provedbe, dovoljno je istaknuti da je Opći sud u točki 297. pobijane presude naveo da je taj kriterij ispitao podredno.
- 63 Naime, prigovori koji se odnose na podredne razloge pobijane presude ne mogu prouzročiti njezino ukidanje (vidjeti u tom smislu presudu od 21. prosinca 2011., Francuska/People's Mojahedin Organization of Iran, C-27/09 P, EU:C:2011:853, t. 79. i navedenu sudsku praksu).
- 64 Stoga te argumente treba odbiti kao bespredmetne.
- 65 Iz prethodno navedenog proizlazi da peti žalbeni razlog treba odbiti u cijelosti.

Četvrti žalbeni razlog, koji se temelji na bitnoj povredi postupka koja je utjecala na Intelova prava obrane

Argumentacija stranaka

- 66 Četvrti žalbeni razlog, koji valja ispitati na drugome mjestu, s obzirom na to da se odnosi na upravni postupak pred Komisijom, odnosi se na postupovnu obradu Komisijina ispitivanja gospodina D1. Podijeljen je na tri dijela.
- 67 Kao prvo, Intel ističe da je Opći sud počinio pogrešku koja se tiče prava kad je u točki 612. pobijane presude smatrao da Komisija nije povrijedila članak 19. Uredbe br. 1/2003 u vezi s člankom 3. Uredbe br. 773/2004.

- 68 S jedne strane, Opći sud u točki 614. pobijane presude tako je uspostavio umjetnu razliku između formalnih i neformalnih ispitivanja. Pozivajući se na odluku europskog ombudsmana od 14. srpnja 2009., Intel tvrdi da svako ispitivanje treće osobe s ciljem prikupljanja informacija koje se odnose na predmet istrage čini ispitivanje u smislu tog članka 19. i stoga se mora zabilježiti.
- 69 S druge strane i podredno, u slučaju da Uredbu br. 1/2003 treba tumačiti na način da postoji kategorija neformalnih ispitivanja koja nije potrebno zabilježiti, Intel smatra da ispitivanje gospodina D1 nije obuhvaćeno tom kategorijom, tako da je Komisija bila dužna zabilježiti njegov sadržaj s obzirom na to da je to ispitivanje, koje je trajalo pet sati, sadržavalo elemente koji su bili vrlo važni i imali su objektivnu vezu s predmetom istrage.
- 70 Kao drugo, Intel tvrdi da je Opći sud pogrešno potvrdio da se povreda postupka koja proizlazi iz povrede članka 19. Uredbe br. 1/2003 u vezi s člankom 3. Uredbe br. 773/2004 mogla ispraviti dostavljanjem Intelu verzije koja nije povjerljiva bilješke koja je sadržavala točke dnevnog reda u vezi s elementima koji su bitni za predmetno ispitivanje, ali bez sažetka sadržaja iskaza gospodina D1. Intel s tim u vezi ističe da navedena bilješka nije sadržavala kratak sažetak tema o kojima se raspravljalo, suprotno onomu što je Opći sud naveo u točki 622. pobijane presude, nego samo popis tema o kojima se na tom ispitivanju raspravljalo.
- 71 Nadalje, Intel naglašava da Komisijin argument koji je iznijela u odgovoru na tužbu, a prema kojem se zakašnjelom dostavom bilješke otklonila povreda njegovih prava obrane, nije u skladu s očitim nepostojanjem u predmetnoj bilješci sadržaja iskaza gospodina D1 ili s Komisijinim priznanjem činjenice da svrha te bilješke nije bila da točno ili iscrpno navodi sadržaj predmetnog ispitivanja.
- 72 Kao treće, Intel smatra da je Opći sud počinio pogrešku koja se tiče prava jer nije primijenio kriterij utvrđen u presudi od 25. listopada 2011., Solvay/Komisija (C-109/10 P, EU:C:2011:686). Opći sud mu je, navodeći u točki 630. pobijane presude da je mogao u dovoljnoj mjeri rekonstruirati sadržaj predmetnog ispitivanja čak i ako mu nije prisustvovao, na taj način nametnuo da dokaže sadržaj elemenata koji mu nikad nisu dostavljeni.
- 73 ACT dijeli Intelove argumente u prilog četvrtom žalbenom razlogu i naglašava, među ostalim, da se ne može isključiti da bi mišljenje koje je gospodin D1 izrazio bilo korisno Intelovoj obrani, s obzirom na to da je potonji tijekom postupka pred US Federal Trade Commissionom (Savezna agencija za tržišno natjecanje Sjedinjenih Američkih Država) u 2003. podnio dokaze koji su korisni obrani.
- 74 Osim toga što drži da je četvrti žalbeni razlog bespredmetan, Komisija smatra, kao prvo, da se na odluku europskog ombudsmana na koju se Intel oslanja ne može pozivati kako bi se dokazala pogreška koja se tiče prava, zbog toga što on nije osporio točku 617. pobijane presude, prema kojoj predmetno ispitivanje nije imalo za cilj prikupljanje dokaza u obliku supotpisanog zapisnika ili izjava na temelju članka 19. Uredbe br. 1/2003. Komisija dodaje da je Opći sud u točkama 614. do 616. pobijane presude uspoređio narav informacija koje se mogu dobiti na temelju članka 19. te uredbe i narav informacija koje su obuhvaćene člankom 18. iste uredbe, a zatim zaključio da to ispitivanje nije bilo ispitivanje u smislu navedenog članka 19.
- 75 Komisija kao drugo ističe da je dostava interne bilješke na dovoljan način otklonila istaknutu povredu postupka. Ona dodaje da okolnost da Intel nije bio prisutan na predmetnom ispitivanju ne dokazuje nijednu pogrešku u zaključku u točki 631. pobijane presude prema kojem se dokaz mogao rekonstruirati. Naime, Intel pobija vlastite argumente iznesene u prvostupanjskom postupku kojima je tvrdio da se izjave gospodina D1 mogu rekonstruirati, barem za utvrđenje da su te izjave bile nužne za obranu.

- 76 Komisija kao treće ističe da okolnosti predmetnog slučaja nisu slične onima u predmetu koji je doveo do presude od 25. listopada 2011., *Solvay/Komisija* (C-109/10 P, EU:C:2011:686), u kojem je povreda prava obrane, istaknuta u vezi s utvrđenjem vladajućeg položaja društva Solvay SA na predmetnom tržištu, utvrđenje koje se temeljilo na oborivoj predmnjevi.
- 77 Komisija također smatra da Opći sud nije počinio pogrešku koja se tiče prava primijenivši sudsku praksu koja proizlazi iz presude od 25. listopada 2011., *Solvay/Komisija* (C-109/10 P, EU:C:2011:686) u okolnostima predmetnog slučaja kako bi zaključio da ne postoji povreda prava obrane.
- 78 Budući da se sve Dellove izjave kojima se niječe postojanje rabata za isključivost u točki 582. pobijane presude nisu smatrale vjerodostojnima u odnosu na druge podnesene dokaze, Komisija smatra da cjelovit zapisnik najstrožeg poricanja gospodina D1 ni na koji način ne bi koristio Intelu.

Ocjena Suda

- 79 Uvodno, Komisija ističe da je četvrti žalbeni razlog bespredmetan s obzirom na to da se zaključak u pobijanoj presudi prema kojem je Intel Dellu dodijelio rabate za isključivost ne osporava.
- 80 Taj argument ipak treba odbiti jer tim žalbenim razlogom žalitelj posebno traži, s jedne strane, smanjenje izrečene novčane kazne i, s druge strane, poništenje sporne odluke u dijelu u kojem se odnosi na Dell, ističući da ga je Komisija, time što je propustila zabilježiti ispitivanje gospodina D1, lišila dokaza i tako ugrozila njegova prava obrane.
- 81 Stoga valja ispitati osnovanost tog žalbenog razloga.
- 82 Intel potonjim, među ostalim, prigovara Općem sudu da je počinio pogrešku koja se tiče prava jer je u točki 612. pobijane presude smatrao da Komisija nije povrijedila članak 19. Uredbe br. 1/2003 u vezi s člankom 3. Uredbe br. 773/2004.
- 83 S tim u vezi, uvodno valja navesti, poput Općeg suda u točki 621. pobijane presude, da iz Komisijine interne bilješke koja se odnosi na ispitivanje gospodina D1 proizlazi, među ostalim, da su se teme o kojima se raspravljalo na njegovu ispitivanju, koje je trajalo više od pet sati, odnosile na pitanja koja imaju objektivnu vezu s meritumom istrage. Osim toga, gospodin D1 bio je jedan od najviših čelnika najvećeg Intelova klijenta i, kao što je to istaknuo Intel a da mu se o tom pitanju nije proturječilo, bio je konkretno zadužen za nadzor odnosa svojeg društva s Intelom. Iz toga slijedi da je cilj ispitivanja koje je Komisija provela s gospodinom D1 bio prikupljanje informacija koje se odnose na predmet njezine istrage u odnosu na Intel, u smislu članka 19. stavka 1. Uredbe br. 1/2003, što Komisija, uostalom, nije osporila.
- 84 Kao prvo, kad je riječ o kritiziranoj razlici između formalnih i neformalnih ispitivanja koju je utvrdio Opći sud u točki 614. pobijane presude, iz samog teksta članka 19. stavka 1. Uredbe br. 1/2003 proizlazi da je njegov cilj da se primijeni na svako ispitivanje kojem je cilj prikupljanje informacija u vezi s predmetom istrage.
- 85 U uvodnoj izjavi 25. Uredbe br. 1/2003 s tim u vezi pojašnjava se da ta uredba nastoji ojačati Komisijine ovlasti koje se odnose na ispitivanja ovlašćujući je, među ostalim, da ispita sve osobe koje bi mogle posjedovati korisne informacije i zabilježi dane izjave.
- 86 Članak 19. stavak 1. Uredbe br. 1/2003 tako čini pravni temelj koji ovlašćuje Komisiju da provede ispitivanje osobe u okviru istrage, što potvrđuju pripremni akti te uredbe (vidjeti prijedlog Uredbe Vijeća o provedbi pravila o tržišnom natjecanju koja su propisana člancima 81. i 82. [UEZ-a] i koja mijenja uredbe (EEZ) br. 1017/68, (EEZ) br. 2988/74, (EEZ) br. 4056/86 i (EEZ) br. 3975/87 (COM (2000) 582 *final*, SL 2000., C 365E, str. 284.)).

- 87 Nijedan element koji se temelji na tekstu te odredbe ili cilj koji ona slijedi ne omogućuje zaključak da je zakonodavac namjeravao uvesti razlikovanje između dviju kategorija ispitivanja koja se odnose na predmet istrage niti isključiti iz područja primjene te odredbe neka od tih ispitivanja.
- 88 Stoga je Opći sud u točkama 614. do 618. pobijane presude pogrešno smatrao da među ispitivanjima koja je Komisija izvršila u okviru istrage valja razlikovati formalna ispitivanja, koja su obuhvaćena zajedničkom primjenom članka 19. stavka 1. Uredbe br. 1/2003 i članka 3. Uredbe br. 773/2004, i neformalna ispitivanja, koja se nalaze izvan područja primjene tih odredaba.
- 89 Kao drugo, budući da Intel tvrdi da Komisija ima obvezu zabilježiti svako ispitivanje koje vodi na temelju članka 19. stavka 1. Uredbe br. 1/2003, najprije valja istaknuti da članak 3. stavak 1. Uredbe br. 773/2004, koji određuje da Komisija „također obavještuje osobu koja mu pristupa o svojoj namjeri bilježenja razgovora”, treba tumačiti na način da ne znači da je bilježenje ispitivanja fakultativno, nego da je Komisija dužna upozoriti dotičnu osobu o planiranom bilježenju.
- 90 Zatim, članak 3. stavak 3. Uredbe br. 773/2004, u kojem se navodi da „Komisija može bilježiti u bilo kojem obliku iskaze osoba koje pristupaju razgovoru”, znači, kao što je to Opći sud pravilno presudio u točki 617. pobijane presude, da je Komisija, ako uz pristanak ispitivane osobe odluči provesti ispitivanje na temelju članka 19. stavka 1. Uredbe br. 1/2003, dužna zabilježiti ispitivanje u njegovoj cijelosti, neovisno o izboru koji joj je ostavljen u pogledu oblika tog bilježenja.
- 91 Iz toga slijedi da Komisija ima obvezu bilježenja, u obliku po svojem izboru, svakog ispitivanja koje vodi u skladu s člankom 19. Uredbe br. 1/2003 za potrebe prikupljanja informacija koje se odnose na predmet njezine istrage.
- 92 Kad je riječ o pitanju je li Opći sud u točki 622. pobijane presude pravilno presudio da je stavljanje na raspolaganje Intelu u upravnom postupku verzije koja nije povjerljiva interne bilješke što ju je Komisija sastavila u vezi s ispitivanjem gospodina D1 otklonilo propust povezan s nepostojanjem bilježenja ispitivanja koje se dogodilo tijekom tog sastanka, valja istaknuti da – iako, kako je to Opći sud naveo u točkama 635. i 636. pobijane presude, ta interna bilješka sadržava kratak sažetak tema o kojima se raspravljalo na spornom ispitivanju – ona, s druge strane, ne sadržava nikakvu naznaku u pogledu sadržaja rasprava koje su se održale na tom ispitivanju, konkretno u pogledu informacija koje je gospodin D1 pružio na tom ispitivanju o temama koje su se ondje spominjale. U tim okolnostima, Opći sud pogrešno je smatrao da se dostavom spomenute interne bilješke Intelu tijekom upravnog postupka otklonio početni propust u tom postupku u vezi s nepostojanjem bilježenja predmetnog ispitivanja.
- 93 Iz prethodnih razmatranja proizlazi da je Opći sud počinio pogreške koje se tiču prava, kao prvo, kad je među ispitivanjima koja se odnose na predmet Komisijine istrage utvrdio razliku između formalnih ispitivanja, na koja se zajedno primjenjuju odredbe članka 19. stavka 1. Uredbe br. 1/2003 i članka 3. Uredbe br. 773/2004, i neformalnih ispitivanja, koja se nalaze izvan područja primjene tih odredaba, kao drugo, kad je smatrao da sastanak između Komisijinih službi i gospodina D1, iako mu je predmet bila takva Komisijina istraga, nije obuhvaćen područjem primjene tih odredaba zbog toga što nije bio formalno ispitivanje i, kao treće, kad je smatrao, podredno, da se stavljanjem na raspolaganje Intelu tijekom upravnog postupka verzije koja nije povjerljiva interne bilješke koju je sastavila Komisija u vezi s tim sastankom otklonilo nepostojanje bilježenja potonjeg.
- 94 Ipak, ako obrazloženje presude Općeg suda upućuje na povredu prava Unije, ali je izreka osnovana iz drugih pravnih razloga, takva povreda ne može dovesti do ukidanja presude i stoga je obrazloženje potrebno zamijeniti novim (presuda od 9. lipnja 2011., Comitato „Venezia vuole vivere” i dr./Komisija, C-71/09 P, C-73/09 P i C-76/09 P, EU:C:2011:368, t. 118. i navedena sudska praksa).

- 95 U ovom slučaju valja podsjetiti da je Opći sud u točki 611. pobijane presude naglasio da je između stranaka nesporno da se Komisija u spornoj odluci nije oslanjala na informacije koje je dobila prilikom ispitivanja gospodina D1 kako bi inkriminirala Intel.
- 96 S obzirom na to, budući da je potonji istaknuo da je gospodin D1 Komisiji pružio elemente koji su korisni obrani koje je ona morala unijeti u odgovarajući zapisnik dostupan Intelu, valja podsjetiti da, kad je riječ o nepostojanju dostave dokumenta koji je navodno koristan obrani, na dotičnom je poduzetniku da dokaže da je njegovo neotkrivanje na njegovu štetu moglo utjecati na postupak i sadržaj Komisijine odluke (vidjeti u tom smislu presudu od 1. srpnja 2010., Knauf Gips/Komisija, C-407/08 P, EU:C:2010:389, t. 23. i navedenu sudsku praksu).
- 97 Poduzetnik tako mora dokazati da je navedene dokumente mogao upotrijebiti u korist svoje obrane, u tom smislu da se – u slučaju da ih je imao na raspolaganju u upravnom postupku – mogao pozvati na dokaze koji nisu u skladu sa zaključcima što ih je u tom stadiju izvela Komisija i da je stoga mogao na bilo kakav način utjecati na ocjene koje je potonja izvršila u svojoj odluci (vidjeti u tom smislu presudu od 1. srpnja 2010., Knauf Gips/Komisija, C-407/08 P, EU:C:2010:389, t. 23. i navedenu sudsku praksu).
- 98 Iz toga slijedi da dotični poduzetnik mora dokazati, s jedne strane, da nije imao pristup određenim dokazima korisnima obrani i, s druge strane, da ih je mogao upotrijebiti za svoju obranu (vidjeti u tom smislu presudu od 1. srpnja 2010., Knauf Gips/Komisija, C-407/08 P, EU:C:2010:389, t. 24.).
- 99 Međutim, u ovom slučaju iz detaljne analize koju je izvršio Opći sud u točkama 629. do 659. pobijane presude proizlazi da je Intelu tijekom upravnog postupka, osim verzije koja nije povjerljiva interne bilješke koju je sastavila Komisija u vezi s ispitivanjem gospodina D1, dan „prateći dokument” koji je sadržavao pisane Dellove odgovore na pitanja koja su usmeno postavljena gospodinu D1 tijekom tog ispitivanja.
- 100 Osim toga, kao što je to navedeno u točkama 44. do 49. i 628. pobijane presude, iako je Intel tijekom postupka pred Općim sudom mogao istaknuti svoja očitovanja s obzirom na povjerljivu verziju te interne bilješke, koja je sadržavala navode o sadržaju rasprava, on ipak nije pružio nijednu indiciju na temelju koje bi se moglo pretpostaviti da je Komisija tijekom tog ispitivanja propustila zabilježiti elemente koji bi mogli biti korisni za njegovu obranu jer su takvi da mogu baciti drukčije svjetlo na izravne dokumentirane dokaze na koje se oslanja u spornoj odluci kako bi se utvrdila uvjetovanost predmetnih praksi.
- 101 Među ostalim, kao što to naglašava Komisija, Intel nije iskoristio mogućnost koju ima u skladu s člancima 68. do 76. Poslovnika Općeg suda, u verziji primjenjivoj na datum pobijane presude, da zatraži da se gospodina D1 pozove pred Opći sud. On čak pred Općim sudom nije dokazao da je pokušao kontaktirati s gospodinom D1 kako bi od njega dobio potvrdu da je tijekom svojeg ispitivanja iznio elemente koji su mu mogli biti korisni.
- 102 U tim okolnostima pogreške koje se tiču prava utvrđene u točki 93. ove presude, kojima je zahvaćena pobijana presuda, nisu takve da mogu učiniti nevaljanim zaključak u točki 625. pobijane presude prema kojem pravila upravnog postupka nisu bila povrijeđena, povređujući Intelova prava obrane na način da mogu dovesti do poništenja sporne odluke (vidjeti u tom smislu presudu od 18. srpnja 2013., Komisija i dr./Kadi, C-584/10 P, C-593/10 P i C-595/10 P, EU:C:2013:518, t. 164.).
- 103 Stoga prvi i drugi dio četvrtog žalbenog razloga treba odbiti kao bespredmetne (vidjeti u tom smislu presudu od 12. veljače 2015., Komisija/IPK International, C-336/13 P, EU:C:2015:83, t. 66.).
- 104 Budući da je treći dio četvrtog žalbenog razloga povezan s primjenom presude od 25. listopada 2011., Solvay/Komisija (C-109/10 P, EU:C:2011:686) u predmetnom slučaju, valja utvrditi da se Opći sud o tom pitanju izjasnio u okviru podrednog ispitivanja posljedica hipotetske postupovne povrede na spornu odluku.

- 105 Prigovori protiv podređenih obrazloženja presude Općeg suda ne mogu dovesti do njezina ukidanja i stoga su bespredmetni (vidjeti u tom smislu presudu od 21. prosinca 2011., Francuska/People's Mojahedin Organization of Iran, C-27/09 P, EU:C:2011:853, t. 79. i navedenu sudsku praksu).
- 106 Stoga treći dio četvrtog žalbenog razloga valja odbiti kao bespredmetan.
- 107 Iz toga proizlazi da četvrti žalbeni razlog valja odbiti u cijelosti.

Prvi žalbeni razlog, koji se temelji na pogrešci koja se tiče prava zbog nepostojanja ispitivanja spornih rabata u odnosu na sve relevantne okolnosti

Argumentacija stranaka

- 108 Prvi žalbeni razlog, koji valja ispitati na trećemu mjestu, s obzirom na to da se odnosi na ocjenu zloporabe vladajućeg položaja u smislu članka 102. UFEU-a, dijeli se na tri dijela.
- 109 Prvim dijelom prvog žalbenog razloga Intel tvrdi da se za rabate za vjernost može smatrati da čine zloporabu samo nakon ispitivanja svih relevantnih okolnosti s ciljem utvrđivanja jesu li mogli ograničiti tržišno natjecanje. Intel se oslanja, među ostalim, na točke 70. i 71. presude od 19. travnja 2012., Tomra Systems i dr./Komisija (C-549/10 P, EU:C:2012:221), kako bi iz njih zaključio da se analiza svih okolnosti primjenjuje neovisno o rabatima za isključivost te o drugim popustima koji imaju učinak pridobivanja vjernosti.
- 110 Intel dodaje da ni tekst ni struktura članka 102. UFEU-a ne navodi na to da se određene vrste ponašanja, ako ih je usvojio poduzetnik u vladajućem položaju, moraju po naravi smatrati protutržišnim.
- 111 Intel tvrdi da za utvrđenje postojanja zloporabe vladajućeg položaja u smislu članka 102. UFEU-a ustaljena sudska praksa Suda zahtijeva ispitivanje svih okolnosti – uključujući visinu predmetnih rabata, njihovo trajanje, dijelove predmetnog tržišta, potrebe klijenata i mogućnost rabata da istisnu jednako učinkovitog konkurenta (*as efficient competitor test*, u daljnjem tekstu: test AEC) – kako bi se utvrdilo da takvi rabati mogu ograničiti tržišno natjecanje i da stoga čine zloporabu vladajućeg položaja u smislu članka 102. UFEU-a.
- 112 Nadalje, tvrdnja Općeg suda u točki 94. pobijane presude prema kojoj poduzetnik u vladajućem položaju može dokazati da je njegovo postupanje objektivno opravdano jest lažna mogućnost, s obzirom na to da je Opći sud u točki 89. te presude naveo da se korisni učinci takvog postupanja ne mogu priznati. Isto tako, Komisijino stajalište dovelo bi do preokretanja tereta dokazivanja jer bi Intel morao opravdati svoje postupanje i prije nego što Komisija utvrdi da ono može ograničiti tržišno natjecanje.
- 113 Drugim dijelom prvog žalbenog razloga Intel prigovara Općem sudu da nije ocijenio mogućnost ograničavanja tržišnog natjecanja. Prema tome, činjenica da su sporni rabati ocjenjivani ili ispitivani kao rabati za isključivost ne smije isključiti ispitivanje njihove mogućnosti za ograničavanje tržišnog natjecanja.
- 114 Trećim dijelom prvog žalbenog razloga Intel ističe da analiza Općeg suda u točkama 172. do 197. pobijane presude koja se odnosi na mogućnost rabata za ograničavanje tržišnog natjecanja i kojom se želi pokazati da je predmetno postupanje prema korisnicima rabata moglo ograničiti tržišno natjecanje nije dovoljna i njome se ne ispravljaju prethodno utvrđene pogreške koje se tiču prava.

- 115 Opći sud pogrešno je zanemario važne okolnosti kao što su nedovoljna pokrivenost tržišta spornim rabatima, kratko trajanje spornih praksi, nepostojanje blokiranja i brzog pada cijena te prethodne analize jednako učinkovitog konkurenta.
- 116 Kad je riječ o pokrivenosti tržišta spornim rabatima, Opći sud je pogrešno smatrao da je dio tržišta koji je pokriven spornim rabatima bitan. Stopa pokrivenosti o kojoj je riječ, u prosjeku 14 %, ne može se usporediti s blokiranjem 39 % predmetnog tržišta u predmetu koji je doveo do presude od 19. travnja 2012., Tomra Systems i dr./Komisija (C-549/10 P, EU:C:2012:221) i 40 % u predmetu koji je doveo do presude od 23. listopada 2003., Van den Bergh Foods/Komisija (T-65/98, EU:T:2003:281). S tim u vezi Intel osporava Komisijin argument prema kojem pokrivenost tržišta spornim praksama nije relevantna jer se ona odnosi samo na konkretne učinke. Intel odgovara da je bitna pokrivenost tržišta nužan element za utvrđenje zlorabe.
- 117 U pogledu trajanja spornih praksi, Intel smatra da kratkoročni sporazumi ne proizvode nikakav stvaran ili potencijalan štetan učinak. Intel dodaje da se Opći sud u točki 113. pobijane presude, kako bi utvrdio da trajanje sporazuma nije bilo kratko, nije temeljio na trajanju sporazuma pojedinačno, nego na kumulaciji više sporazuma, tako da nije mogao uzeti u obzir činjenicu da su se Intelovi klijenti mogli češće povući iz svojih sporazuma. Intel s tim u vezi osporava Komisijinu tvrdnju prema kojoj se OEM-ovi klijenti nisu mogli povući iz s njim sklopljenih sporazuma unatoč njihovoj kratkom trajanju. Nesporna činjenica da je Dell promijenio dobavljača u korist AMD-a, iako su Intelovi rabati bili na najvišoj razini, dokazuje da je mogućnost promjene bila stvarna.
- 118 Kad je riječ o nepostojanju učinka istiskivanja spornih rabata, Intel smatra da Opći sud nije uzeo u obzir ograničenja mogućnosti s kojima se suočavao AMD i koja su ga sprečavala da ispuni zahtjeve za CPU-ovima, tako da su se Dell i Lenovo tijekom predmetnih razdoblja opskrbljivali isključivo kod Intela.
- 119 U pogledu relevantnosti testa AEC, Opći sud počinio je pogrešku koja se tiče prava jer nije smatrao da je analiza koju je Komisija iznijela u spornoj odluci relevantna i da čini dio nadzora koji mora izvršiti kako bi se uskladila s Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisanom u Rimu 4. studenoga 1950. Prema Intelovu mišljenju, nije upitno je li Komisija bila dužna provesti taj test. Međutim, budući da je ona izvršila takvu analizu, pravilno ocijenjeni rezultati morali su se uzeti u obzir u odnosu na sve relevantne okolnosti za utvrđenje postojanja vjerojatnosti ograničavanja tržišnog natjecanja.
- 120 ACT se u biti pridružuje Intelovu stajalištu.
- 121 Komisija smatra da se prvi žalbeni razlog temelji na neutemeljenoj tvrdnji prema kojoj su rabati za isključivost samo vrsta prakse određivanja cijena. Sud, dakle, ne treba ispitivati taj žalbeni razlog.
- 122 Podredno, Komisija ističe da rabati za isključivost imaju takve protutržišne karakteristike da je općenito beskorisno dokazivati njihovu mogućnost ograničavanja tržišnog natjecanja. Prema tome, ti rabati imaju odvratajući učinak zbog mogućnosti za poduzetnika klijenta da izgubi rabate na nespornom dijelu tržišta. Iz toga proizlazi da općenito ograničavaju slobodu klijenata da izaberu svoje izvore opskrbe s obzirom na najprivlačniju ponudu.
- 123 Osim toga, Intel je pogrešno protumačio točke 70. i 71. presude od 19. travnja 2012., Tomra Systems i dr./Komisija (C-549/10 P, EU:C:2012:221), tvrdeći da se te točke odnose na rabate za isključivost.
- 124 Komisija smatra da je argumentacija koju je Intel iznio na drugom mjestu nedopuštena jer se ne poziva ni na jednu pogrešku koja se tiče prava.
- 125 U svakom slučaju, navedena je argumentacija bespredmetna jer je Opći sud u točkama 172. do 197. pobijane presude smatrao da je Intelovo ponašanje moglo ograničiti tržišno natjecanje.

- 126 Komisija podredno dodaje da se pravni kriterij proizišao iz sudske prakse o praksi određivanja cijena i o predatorskim cijenama ne može primijeniti na rabate za isključivost. S tim u vezi ona objašnjava da je Sud mogao primijeniti pravni kriterij ocjene da praksa određivanja cijena čini zloporabu na režime rabata u presudi od 19. travnja 2012., Tomra Systems i dr./Komisija (C-549/10 P, EU:C:2012:221), ali je u toj presudi on izričito ponovio da poduzetnik u vladajućem položaju zloporabi taj položaj kada se koristi takvim režimom rabata.
- 127 Naposljetku, Komisija smatra da nije nužno da Sud ispita argumente koje je Intel istaknuo u vezi s točkama 172. do 197. pobijane presude jer je Opći sud podredno ispitao pitanje je li Komisija u spornoj odluci utvrdila mogućnost da Intelovo ponašanje ograniči tržišno natjecanje.
- 128 Podredno, Komisija ističe da je u pobijanoj presudi u dovoljnoj mjeri dokazano postojanje cjelokupne strategije i da su Intelovi argumenti o tom pitanju nedopušteni jer su usmjereni na novu ocjenu činjenica. Ona također odgovara na Intelove argumente koji se odnose na relevantnost pokrivenosti tržišta i na trajanje prakse.

Ocjena Suda

- 129 Kao prvo, prvim dvama dijelovima prvog žalbenog razloga Intel, koji podržava ACT, u biti prigovara Općem sudu što je potvrdio da se za prakse o kojima je riječ može smatrati da čine zloporabu vladajućeg položaja u smislu članka 102. UFEU-a a da prethodno nije ispitao sve okolnosti slučaja i da nije ispitao vjerojatnost da ograničenje tržišnog natjecanja proizlazi iz tog ponašanja.
- 130 Kao drugo, trećim dijelom prvog žalbenog razloga Intel kritizira ocjenu koju je Opći sud podredno izvršio, među ostalim u točkama 172. do 197. pobijane presude, o mogućnosti rabata i plaćanja Dellu, HP-u, NEC-u, Lenovu i MSH-u da ograniče tržišno natjecanje s obzirom na okolnosti predmetnog slučaja.
- 131 U tom okviru Intel osporava, među ostalim, ocjenu Općeg suda u pogledu relevantnosti testa AEC koji je u predmetnom slučaju primijenila Komisija.
- 132 On konkretno ističe da je, s obzirom na to da je Komisija izvršila takav test, Opći sud morao ispitati njegovu argumentaciju koja se odnosi na činjenicu da je primjena toga testa sadržavala mnogobrojne pogreške i da bi on, da je bio pravilno primijenjen, doveo do zaključka, suprotnog od onog do kojeg je došla Komisija, da sporni rabati nisu mogli ograničiti tržišno natjecanje.
- 133 S tim u vezi valja podsjetiti da cilj članka 102. UFEU-a nipošto nije spriječiti poduzetnika da vlastitim zaslugama osvoji vladajući položaj na tržištu. Cilj te odredbe nije ni osigurati da konkurenti koji su manje učinkoviti od poduzetnika u vladajućem položaju ostanu na tržištu (vidjeti osobito presudu od 27. ožujka 2012., Post Danmark, C-209/10, EU:C:2012:172, t. 21. i navedenu sudsku praksu).
- 134 Prema tome, svaki učinak istiskivanja ne narušava nužno tržišno natjecanje. Tržišno natjecanje prema zaslugama po definiciji može dovesti do nestanka s tržišta ili do marginalizacije konkurenata koji su manje učinkoviti i stoga manje zanimljivi potrošačima, osobito u pogledu cijena, izbora, kvalitete ili inovacije (vidjeti osobito presudu od 27. ožujka 2012., Post Danmark, C-209/10, EU:C:2012:172, t. 22. i navedenu sudsku praksu).
- 135 Međutim, na poduzetniku u vladajućem položaju osobita je odgovornost da svojim postupanjem ne ugrozi djelotvorno i nenarušeno tržišno natjecanje na unutarnjem tržištu (vidjeti osobito presude od 9. studenoga 1983., Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Komisija, 322/81, EU:C:1983:313, t. 57. i od 27. ožujka 2012., Post Danmark, C-209/10, EU:C:2012:172, t. 23. i navedenu sudsku praksu).

- 136 Zbog toga članak 102. UFEU-a, među ostalim, zabranjuje poduzetniku u vladajućem položaju da provodi prakse koje imaju učinak istiskivanja za njegove konkurente koji se smatraju jednako učinkovitim kao i on sam i da jača svoj vladajući položaj korištenjem drukčijim sredstvima od onih koja su obuhvaćena tržišnim natjecanjem prema zaslugama. U tom smislu, svako tržišno natjecanje u pogledu cijena ne može se stoga smatrati zakonitim (vidjeti u tom smislu presudu od 27. ožujka 2012., *Post Danmark*, C-209/10, EU:C:2012:172, t. 25.).
- 137 S tim u vezi, već je presuđeno da činjenica da poduzetnik koji uživa vladajući položaj na tržištu vezuje kupce – čak i na njihov zahtjev – obvezom ili obećanjem da će oni sve svoje potrebe ili njihov znatan dio zadovoljavati isključivo kod tog poduzetnika predstavlja zlorabu vladajućeg položaja u smislu članka 102. UFEU-a, bilo da je predmetna obveza ugovorena bez daljnjih uvjeta bilo da se njoj u zamjenu odobrava rabat. Isti je slučaj kada navedeni poduzetnik, bez vezivanja kupaca formalnom obvezom, primjenjuje, bilo na temelju ranijih sporazuma s tim kupcima bilo jednostrano, režim rabata za vjernost, to jest rabata vezanih uz okolnost da klijent – bez obzira na iznos svojih kupnji – sve svoje potrebe ili njihov znatan dio zadovoljava kod poduzetnika u vladajućem položaju (vidjeti presudu od 13. veljače 1979., *Hoffmann-La Roche/Komisija*, 85/76, EU:C:1979:36, t. 89.).
- 138 Međutim tu sudsku praksu valja pojasniti u slučaju da dotični poduzetnik tijekom upravnog postupka na temelju dokaza tvrdi da njegovo ponašanje nije moglo ograničiti tržišno natjecanje i konkretno proizvesti učinke istiskivanja koji se stavljaju na teret.
- 139 U takvom slučaju Komisija je ne samo dužna ispitati, s jedne strane, razmjer vladajućeg položaja poduzetnika na relevantnom tržištu i, s druge strane, stopu pokrivenosti tržišta osporavanom praksom te uvjete i načine davanja predmetnih rabata, njihovo trajanje i njihov iznos nego je također dužna ocijeniti eventualno postojanje strategije kojoj je cilj istisnuti konkurente koji su u najmanju ruku jednako učinkoviti (vidjeti analogijom presudu od 27. ožujka 2012., *Post Danmark*, C-209/10, EU:C:2012:172, t. 29.).
- 140 Analiza mogućnosti istiskivanja također je relevantna za ocjenu pitanja može li se režim rabata koji je u načelu obuhvaćen zabranom iz članka 102. UFEU-a objektivno opravdati. Osim toga, učinak istiskivanja koji proizlazi iz režima rabata može imati protutežu, odnosno mogu ga nadmašiti pogodnosti u pogledu učinkovitosti od koje koristi imaju i potrošači (presuda od 15. ožujka 2007., *British Airways/Komisija*, C-95/04 P, EU:C:2007:166, t. 86.). Takvo odvagivanje povoljnih i nepovoljnih učinaka za tržišno natjecanje osporavane prakse u Komisijinoj odluci može se izvršiti samo nakon analize mogućnosti istiskivanja u najmanju ruku jednako učinkovitih konkurenata, svojstvene predmetnoj praksi.
- 141 Ako je u odluci kojom se utvrđuje zloraba režima rabata Komisija izvršila takvu analizu, na Općem je sudu da ispita sve tužiteljeve argumente kojima nastoji dovesti u pitanje osnovanost Komisijinih utvrđenja u pogledu mogućnosti istiskivanja predmetnog režima rabata.
- 142 U ovom slučaju Komisija je u spornoj odluci – naglašavajući da su predmetni rabati po svojoj naravi mogli ograničiti tržišno natjecanje tako da analiza svih okolnosti predmetnog slučaja, konkretno test AEC, nije bila nužna za utvrđenje zlorabe vladajućeg položaja (vidjeti osobito točke 925. i 1760. te odluke) – ipak izvršila detaljno ispitivanje tih okolnosti i u točkama 1002. do 1576. te odluke detaljno razradila svoju analizu koju je provela u okviru testa AEC, analizu koja ju je u točkama 1574. i 1575. navedene odluke dovela do zaključka da je jednako učinkovit konkurent morao primjenjivati cijene koje nisu bile održive i da je stoga predmetna praksa rabata mogla imati učinke istiskivanja takvog konkurenta.
- 143 Iz toga slijedi da je u spornoj odluci test AEC bio stvarno važan u Komisijinoj ocjeni mogućnosti predmetne prakse rabata da proizvede učinak istiskivanja jednako učinkovitih konkurenata.
- 144 U tim okolnostima Opći sud bio je dužan ispitati sve Intelove argumente iznesene u vezi s tim testom.

- ¹⁴⁵ Međutim, on je u točkama 151. i 166. pobijane presude presudio da nije nužno ispitati je li Komisija izvršila test AEC u skladu s praksom i bez pogrešaka te da nije nužno ispitati ni jesu li alternativni izračuni koje je predložio Intel pravilno izvršeni.
- ¹⁴⁶ U okviru svojeg podrednog ispitivanja okolnosti predmetnog slučaja Opći je sud u točkama 172. do 175. pobijane presude stoga zaniijekao bilo kakvu relevantnost testa AEC koji je Komisija izvršila i prema tome nije odgovorio na kritike koje je protiv tog testa iznio Intel.
- ¹⁴⁷ Stoga – a da nije potrebno ispitati drugi, treći i šesti žalbeni razlog – pobijanu presudu valja ukinuti, s obzirom na to da je Opći sud u okviru ocjene mogućnosti spornih rabata da ograniče tržišno natjecanje pogriješio kad je propustio uzeti u obzir Intelovu argumentaciju kojom se nastojalo upozoriti na navodne pogreške što ih je Komisija počinila u okviru testa AEC.

Vraćanje predmeta na odlučivanje Općem sudu

- ¹⁴⁸ U skladu s člankom 61. prvim stavkom Statuta Suda Europske unije, Sud, u slučaju ukidanja odluke Općeg suda, može sam konačno odlučiti o sporu, ako stanje postupka to dopušta. U ovom slučaju to, međutim, nije tako.
- ¹⁴⁹ Naime, provjera Općeg suda, s obzirom na argumente koje je istaknuo Intel, mogućnosti da sporni rabati ograniče tržišno natjecanje znači ispitivanje činjeničnih i gospodarskih elemenata koje on treba izvršiti.
- ¹⁵⁰ S obzirom na to, predmet valja vratiti na ponovno odlučivanje Općem sudu.

Troškovi

- ¹⁵¹ Budući da se predmet vraća Općem sudu na ponovno odlučivanje, o troškovima ovog žalbenog postupka odlučit će se naknadno.

Slijedom navedenoga, Sud (veliko vijeće) proglašava i presuđuje:

- 1. Ukida se presuda Općeg suda Europske unije od 12. lipnja 2014., Intel/Komisija (T-286/09, EU:T:2014:547).**
- 2. Predmet se vraća Općem sudu Europske unije na ponovno odlučivanje.**
- 3. O troškovima će se odlučiti naknadno.**

Potpisi